

EL GORG, DE L'ALBI

Ramon Amigó

Tothom sap que el Pere Català no és només un fotògraf de prestigi sinó algunes coses més, com l'estudiós dels castells i qui ha bregat per la supervivència de la llengua catalana a l'Alguer, a part d'interessar-se també enèrgicament perquè sobrevisqués a casa nostra mateix. Amb la franquesa a què una coneixença quasi cinquantenària ens dóna un cert dret, alguna vegada em permetia de bromejar qualificant-lo de “cònsol” de l'Alguer. Però no és a cap d'aquests tres aspectes a què em referiré, sinó al seu interès per l'onomàstica, un rebrot del seu gran encaterinament per la nostra llengua. Hi ha un primer treball seu —primer segons l'abast del meu coneixement—, extens i molt ben documentat, que deu ser poc conegut perquè fou publicat per les edicions del Centre de Lectura de Reus, l'any 1966, quan es van imprimir els treballs que havien estat premiats al VI Certamen Literari, el 1959, convocat per aquella entitat. El treball premiat llavors es titula “Precisions sobre l'etimologia de Reus”. Potser ell i jo ens coneixíem des d'abans —no ho sé— però aquell dia del certamen em ve molt present que en vam sortir junts, també amb el seu pare, el primer fotògraf famós de la nissaga Català. Després, el Pere ha publicat diversos articles més sobre aquesta matèria —en aquest moment en tinc set a la vista—, i ens hem anat trobant sense que, tanmateix, hàgim tingut una freqüentació regular i sovintejada.

El meu homenatge al Pere Català i Roca consistirà, doncs, a explicar-li una anècdota relacionada amb la toponímia. No pas d'escorcoll etimològic, sinó de

recerca i descobriment de l'accident geogràfic —del qual a la vila de l'Albi ningú no en sap res— que va donar nom a un riuet poc significatiu, si es pren en consideració la quantitat exigua d'aigua que acostuma a portar en qualsevol època de l'any, tret de quan fa un aiguat. Per a les anàlisis etimològiques jo no estic gens preparat perquè no sé llatí ben sabut, ni encara que fos damunt per damunt no sé grec, ni àrab, ni sànscrit, ni cap de les altres llengües antigues que poden obrir camins als etimològistes. Només sé allò que els noms ara signifiquen d'una manera immediata, com per exemple que el topònim Vila-seca vol dir una població del litoral del Camp de Tarragona, entre Reus, Salou, la Canonja i la immensa fàbrica de pol·lució de les indústries químiques multinacionals, i quedo parat quan un arabista diu que seca no és equivalent a 'eixuta', sinó a 'camí', en àrab. I Vila-seca també vol dir un despoblat del municipi de la Granja d'Escarp i una colla de veinats i alguna masia escampats pel nostre territori. I, amb ortografia adulterada, Vilaseca, també vol dir una colla de persones que es coneixen per aquest nom.

Recollint noms de lloc —una feina ben senzilla— a vegades es plantegen petites dificultats que el Pere Català ja coneix, com és ara buscar i no trobar un castell —o qualsevol ruïna d'allò que hagués estat un castell— a Castellvell del Camp, on no n'hi ha hagut mai cap, malgrat el nom. O buscar i no trobar una font d'aigua calenta, encara que només fos en el record escrit en èpoques passades, ni a Fontscaldes ni a Fontscaldetes, malgrat que els noms sembla que ho delatin. A l'Albi, buscàvem un

Fotografia de Pere Català i Roca titulada Tartanes a Palamós, feta cap a l'any 1945. MUSEU DE VALLS / DONACIÓ DE PERE CATALÀ I ROCA

gorg que justifiqués el nom del riu que la gent coneix per riu Górp o riu Górk, generalment sense la contracció d'enllaç, *del*, entre la part genèrica i l'específica. Si en diuen *del* Gorg és perquè en algun punt o altre del llit del riu hi ha, o hi havia hagut —perquè els gorgs poden desaparèixer a causa d'una avinguda—, un clot profund on l'aigua s'entolla. Teníem la intuïció que a l'Albi sí que hi havia —o hi havia hagut— *un gorg que justificava el nom del riu, encara que la gent no ens ho sabés aclarir*. Ens venia al pensament el riu del Gorg de sota Gallicant, afluent del riu de Siurana, un riu que antigament s'havia dit de la Tosca i de la Pineda i que podria haver estat el riu d'Ildrella del segle XII.

Vet aquí que preguntàvem per un gorg al fons d'aquell aprenent de riu i ningú no ens en sabia donar raó. Es va arribar a suposar que el nom li venia d'un tipus d'arbre que hi ha en abundància allà on el riu té el seu començament, al terme del Vilosell, un arbre que potser és el xop, un nom que la gent pronuncia d'una manera estranya, que, fent un esforç, es pot arribar a trobar poc o molt semblant a *gorp*. Però això no era gens convincent. Vam veure que la documentació antiga només parlava dels Gorts [1510] i d'un hort als Gors [1576], però només com a nom de partida de terra, pròxima al torrent i tocant al riu, respectivament. I també vam trobar moltes vegades

Fotografia de Pere Català i Roca titulada Ampostins, feta l'any 1960 i publicada a la primera edició de la Guia de Catalunya de Josep Pla. MUSEU DE VALLS / DONACIÓ DE PERE CATALÀ I ROCA

torrent [any 1243 i posteriors, fins al 1712], sense cap complement determinatiu i també sense cap dubte que es referien al riu del Gorg actual. Igualment, i ja a partir de l'últim terç del segle XVI, es parlava de *barranc*, que és el substitut de la paraula *torrent*, sense cap terme especificatiu, amb una colla d'indicacions que confirmaven que es referien al riu del Gorg.

Després d'anar moltes vegades riu amunt i riu avall —la constància tot ho venç— vam descobrir la bassa (o el toll) de l'Apotecari, del qual ja no parla quasi ningú. És al junyent de les Comes Cabraïns amb el riu Gorg. Té fama de no quedar-se mai sense aigua. És al punt central de la partida dels Gorgs. Ara els elements del trencaclosques ja començaven a lligar. La bassa de l'Apotecari és el gorg que va donar nom —ara pluralitzat, els Gorgs, com passa tantes vegades quan un nom s'aplica a un conjunt d'hisendes— a la partida de terra i, simultàniament —i ara sense pluralitzar—, al riu. I no és pas al seu començament, sinó al mig del recorregut. També vam trobar un protocol de mitjan segle XV que parla del *Toll* —a seques, sense cap adjectivació— i pensem que no pot ser cap altre toll que el que ara és cognominat de l'Apotecari. Molt més tard, quan ja s'era al primer quart del segle XVIII, un altre protocol anomena la bassa dels Gorgs i novament pensem que es referia al gorg que físicament ens va costar tant de trobar. És curiós de constatar que els genèrics *bassa* i *toll*, utilitzats encara avui quan es presenten com de l'Apotecari, vénen de segles enrere, com acabem de veure.

Doncs, no és un cas comparable amb els de Castellvell, Fontscaldes i Fontscaldetes, tots tres aparentment irregulars, mentre algun savi etimòleg no n'aïlli la incògnita, i situats al Camp de Tarragona, sinó que n'és un de ben coherent, d'un nom que procedeix de la presència física —encara que ara sigui gairebé oblidada— de l'element a què fa referència.